

Itsenäistyvät nuoret institutionaalisessa järjestelmässä

Jenni Kallio

Teksti perustuu kirjoittajan väitöstilaisuuden lectio praecursoriaan Tampereen yliopistossa 8.12.2023. Vastaväittäjänä toimi dosentti Tarja Tolonen Helsingin yliopistosta.

Jenni Kallio (2023) *Eletty, opittu, kamppailtu: Itsenäistyvien nuorten kansalaisuuden rakentuminen institutionaalisessa järjestelmässä*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 883. 252 s.

Suomessa on lähes 800 000 nuorta aikuista. Tai itse asiassa, Suomessa on 771 431 ainutlaatuista nuorta aikuista. He kaikki etsivät itsenäisiä elämänpolkujaan. Kukin omalla tavallaan, omine haaveineen ja toiveineen, omien resurssiansa ja voimavarojensa puitteissa.

Haluan aluksi näyttää teille lyhyen elokuvan. Se on dokumentti siitä, millaisissa elämäntilanteissa itsenäistymiseen liittyviä valintoja tehdään, ja miten nuorten mielestä yhteiskunnan hyvinvointipalveluissa tunnistetaan itsenäistymiseen liittyviä tuen tarpeita. Elokuvassa puhuvat tutkimukseeni osallistuneet nuoret: vuorosanat ovat suorita sitaatteja tutkimukseni aineistosta, ja näyttelijäsuorituksista ja musiikista vastaavat nuoret taiteentekijät.¹

Väitöskirjani käsittelee itsenäistyvien nuorten kokemuksia suomalaisen yhteiskunnan viranomais- ja palvelujärjestelmässä. Tämä järjestelmä koostuu esimerkiksi oppilaitoksista, sosiaali- ja terveyspalveluista, lastensuo-

jelusta, poliisista, Kelasta ja TE-palveluista. Aikaisempien tutkimusten valossa tiedämme, että nuorten mielestä palvelujärjestelmä on usein pirstaleinen, byrokraattinen ja vaikea saavuttaa (esim. Peltola & Moisio 2017). Nuoret kaipaavat riittävän intensiivistä tukea ja ympärilleen pysyviä aikuisia. Tiedämme myös, että julkisiin palveluihin kohdistettavat leikkaukset ja säästöihin pyrkivät reformit heikentävät erityisesti niiden nuorten tilannetta, jotka jo entuudestaan ovat heikommassa asemassa ja tarvitsevat palveluiden tukea.

Palveluissa nuoria ei ole totuttu tulkitsemaan kansalaisina ja yhteiskunnan jäsenenä, eikä palveluita kontekstina, jolla olisi merkitystä nuorten määritellesä omaa suhdettaan yhteiskuntaan. Palveluissa nuoria lähestytään usein yksilönä, joita ohjataan, terapoidaan ja vahvistetaan, jotta heidän hyvinvointinsa kohenisi, mutta myös siksi, että he voisivat täyttää yhteiskunnan heihin kohdistamat odotukset. Nuorten kokemuksia on kuitenkin tärkeää tulkita laajemmassa sosiaalisessa

kontekstissa, ja tuoda näkyville, millaiset yhteiskunnalliset reunaehdot niihin vaikuttavat.

Palvelujärjestelmän toimintaa ohjaavat poliittisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti muovautuneet käsitykset itsenäistyvistä nuorista ja toivotunlaisesta kansalaisuudesta. Nyky-yhteiskunnassa nuorten tärkeimpänä tehtävänä pidetään kasvamista aktiivisiksi kansalaisiksi, jotka ottavat vastuun itsestään ja omasta hyvinvoinnistaan, ja jotka osallistuvat yhteiskunnan ylläpitämiseen työmarkkinoiden kautta, taloudellisesti tuottavina ja veroja maksavina kansalaisina (Kelly 2001; France 2007). Tutkimuksessani tarkastelen palvelujärjestelmää *institutionaalisenä järjestelmänä*. Sen tehtävä on tukea ja ohjata nuoria itsenäistymiseen liittyvissä siirtymissä, erityisesti koulutukseen ja työelämään liittyen. Samalla institutionaalinen järjestelmä tuottaa ja ylläpitää käsitystä siitä, miten nuorten odotetaan kiinnittyvän ja osallistuvan yhteiskuntaan ja pyrkii muovaamaan heitä näiden odotusten mukaisesti.

Väitöskirjassani tarkastelen itsenäistyvien nuorten suhdetta yhteiskuntaan. Tulkitseen sitä *ellettynä kansalaisuutena* (esim. Lister 2007; Kallio 2019). Tällä tarkoitan nuorten arkipäivässä ja sosiaalisessa toiminnassa muodostuvia kokemuksia itsestä yhteiskunnan jäsenenä. Ymmärrän kansalaisuuden nuorten ja yhteiskunnan välisenä vastavuoroisena ja muuttavana suhteena. Tutkimukseni keskiössä ovat nuorten omat pyrkimykset kansalaisina. Olen kiinnostunut siitä, millaisia neuvotteluja kansalaisuudesta käydään institutionaalisen järjestelmän ja itsenäistyvien nuorten välillä. Nuorten arkipäiväisiä kansalaisuuden kokemuksia ei palvelujärjestelmän kontekstissa ole aikaisemmin juuri tutkittu, vaikka itsenäistyminen on keskeinen elämäntaihe yhteiskunnallisen toimijuuden ja kansalaisuuden näkökulmasta.

Näistä lähtökohdista käsin asetin tutkimukselleni tavoitteen selvittää, millaisena

kansalaisuus näyttäytyy itsenäistyvien nuorten elämässä, millaisia odotuksia suomalainen yhteiskunta kohdistaa nuorten kansalaisuuteen, miten he pyrkivät vastaamaan näihin odotuksiin, ja toisaalta, miten nuoret itse määrittelevät kansalaisuuttaan.

Väitöskirjassani tutkin sellaisten nuorten aikuisten kansalaisuuden kokemuksia, jotka ovat hakeneet tukea itsenäistymisen kysymyksiin yhteiskunnan hyvinvointipalveluista. Tutkimukseni aineistona on 17–27-vuotiaiden nuorten aikuisten elämänkulkuhaastatteluita. Osaa heistä on haastateltu kahteen eri otteeseen, noin kahden vuoden välein. Lisäksi aineistona on keskusteluaineisto, joka koostuu nuorten koronapandemiakokemuksiin liittyvistä keskusteluista virtuaalisella Digi-raati-alustalla. Tutkimukseeni osallistuneet nuoret on tavoitettu Suomen Punaisen Ristin Nuorten turvatalojen kautta.

Tutkimukseni valossa itsenäistyvien nuorten suhde yhteiskuntaan rakentuu merkittävällä tavalla kohtaamisissa institutionaalisen järjestelmän kanssa. Institutionaalinen järjestelmä on heille arkinen ympäristö, jossa he oppivat kansalaisuuteen liittyviä taitoja ja ymmärtämään järjestelmän toimintaa, ja jonka piirissä he voivat saada onnistumisen kokemuksia ja vahvistusta omalle kansalaisuudelleen. Mutta institutionaalisisessa järjestelmässä nuoret käyvät myös neuvotteluja ja kamppailuja, jotka liittyvät heidän asemaansa ja oikeuksiinsa kansalaisina. Kohtaamisissa institutionaalisen järjestelmän kanssa nuoret joutuvat toistuvasti tekemään selkoa omasta tilanteestaan ja siitä, missä määrin he ovat saavuttaneet heihin kohdistuvat odotukset. Nuorten kokemuksissa kansalaisuus ei olekaan kerran saavutettu asema, jonka pysyvyyteen he voisivat luottaa, vaan se edellyttää jatkuvaa neuvottelua.

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että itsenäistyvät nuoret haluavat kuulua ja osallistua yhteiskuntaan sen arvostettuina jäseninä. He

pyrkivät täyttämään heihin kohdistuvat odotukset ja sopeutumaan heille tarjolla olevaan kansalaisen malliin. Aina tämä ei kuitenkaan lisää nuorten hyvinvointia, tai vastaa heidän omia ajatuksiaan siitä, miten he haluaisivat osallistua, vaikuttaa ja kuulua yhteiskuntaan.

Institutionaalinen järjestelmä tulkitsee itsenäistyviä nuoria ennen kaikkea työmarkkinakansalaisuuden (Suikkanen & Viinamäki 1999) valossa. Nuoret kokevat, että järjestelmä keskittyy ensisijaisesti työntämään heitä työmarkkinoille tai vahvistamaan heidän työmarkkinapotentiaaliaan. Tämän vuoksi nuorten elämänsä muuttavat muut olottuvuudet voivat jäädä huomamatta. Esimerkiksi nuorten koronakokemusten tarkastelu osoitti, kuinka myös yhteiskunnallisessa poikkeustilassa poliittista päätöksentekoa ja nuorille suunnattuja tukitoimenpiteitä ohjasi ajatus työmarkkinakansalaisuuteen ja itsevastuullisuuteen perustuvasta ideaalikansalaisuudesta. Erityisenä huolena julkisessa keskustelussa oli nuorten jääminen koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle. Nuoret itse korostivat kuitenkin sosiaaliseen vastavuoroisuuteen, avun saamiseen ja antamiseen sekä vastuullisuuteen perustuvia tapoja osallistua yhteiskuntaan. Tutkimukseni mukaan niitä taitoja, valmiuksia ja verkostoja, joita nuoret kehittävät muilla elämän osa-alueilla, ei institutionaalisisessa järjestelmässä aina tunnusteta samalla tavalla arvokkaaksi kansalaispätevydeksi kuin kiinnittymistä palkkatyöhön.

Tutkimukseni perusteella työmarkkinakansalaisuuteen perustuva käsitys kansalaisuudesta on ongelmallinen ja normatiivisuudessaan liian kapea. Se ei takaa kaikille nuorille hyvinvointia ja yhteiskuntaan kuulumisen mahdollisuuksia, eikä ole kaikille nuorille oikeudenmukainen tapa tulkita heidän pyrkimyksiään kansalaisina.

Tutkimukseni tuo myös esiin, että institutionaalisen järjestelmän käytännöt eivät aina vastaa nuorten tarpeita. Tämä voi johtaa

laiminlyönnin kokemuksiin. Näin tapahtuu esimerkiksi silloin, jos asiakkuuden rajat määritellään palveluissa liian tiukasti. Esimerkiksi äskeisessä elokuvassa kuulumme, kuinka nuori oli hakenut apua tekemällä itsestään lastensuojeluilmoituksen. Lastensuojelun käytännöt eivät kuitenkaan taipuneet vastaamaan hänen tarpeisiinsa. Nuori jäi tilanteessa yksin.

Pyrkiessään muovaamaan nuorista odotusten mukaisia kansalaisia, institutionaalinen järjestelmä kohdistaa nuoriin aktivoivia, mutta myös sanktioivia ja kontrolloivia toimia. Nuorille annetut diagnoosit ja ongelmaleimat vahvistavat heihin kohdistuvaa kontrollia. Tutkimukseni mukaan tämä vaikeuttaa järjestelmän mahdollisuuksia tukea nuoria yksilöllisesti, mikä entisestään lisää heidän haavoittuvuuttaan. Tällaisia tilanteita syntyy esimerkiksi silloin, kun nuorta tulkitaan ensisijaisesti päihdeongelmaiseksi, mikä voi estää pääsyn mielenterveyspalveluihin. Tutkimukseni perusteella institutionaalisen järjestelmän käytännöt ja toimintatavat voivatkin vaikeuttaa itsenäistyvien nuorten mahdollisuuksia tavoitella arvostetun kansalaisuuden määreitä ja heikentää nuorten suhdetta yhteiskuntaan, vaikka järjestelmän tarkoitus on päinvastainen.

Tutkimukseni tuo esiin, että nuoret pyrkivät myös kiistämään normatiivisen kansalaisuustulkinnan kapeutta ja uudelleen määrittämään itseään yhteiskunnan jäseninä. Tähän he käyttävät erilaisia yhteiskunnallisen osallistumisen ja aktivistikansalaisuuden keinoja. Nämä keinot voivat olla esimerkiksi arkipäivän vastarintaa (Scott 1985): nuoret voivat vetäytyä hoitotoimenpiteistä, ”hatkata” laitoksesta tai vahingoittaa itseään. Tällaiset teot kumpuavat usein siitä, etteivät nuoret koe tullessaan palveluissa kohdatuiksi kokonaisvaltaisesti ja itse määrittelemiensä tarpeiden kautta. Vastarinnan avulla nuoret raivaavat itselleen autonomisuutta ja yrittävät saada äänensä kuuluviin. Tutkimukseni

valossa nuorten arkinen vastarinta onkin kriittistä kansalaisuutta, jonka avulla nuoret ottavat kantaa asemaansa ja mahdollisuuksiinsa yhteiskunnassa. Institutionaalisessa järjestelmässä nuorten vastarinta tulkitaan kuitenkin usein normien rikkomisena, minkä vuoksi heihin kohdistetaan entistä tiukempia kontrollitoimia.

Tutkimukseni osoittaa myös, että sosiaaliset suhteet ja nuorten omat yhteisöt ovat tärkeä voimavara itsenäistyvien nuorten kansalaisuuden kokemusten muodostumisessa. Sosiaalisissa suhteissa nuorten on mahdollista ilmaista identiteettejä, jotka institutionaalisessa järjestelmässä eivät aina pääse esille. He voivat osoittaa omia kykyjään ja olevansa luottamuksen arvoisia, saada osakseen arvostusta ja osallistua itselleen mielekkäillä tavoilla. Tämä vahvistaa nuorten kuulumisen kokemuksia.

Tutkimukseni perusteella väitän, että itsenäistyvien nuorten kansalaisuuden moninaisuutta ja nuorten kansalaisuudelle antamia merkityksiä ei tunnisteta riittävästi institutionaalisessa järjestelmässä. Sen vuoksi heidät usein määritellään kansalaisina ongelmallisina, passiivisina tai toimijuudeltaan vaillinaisina. Kokemukset eriarvoisuudesta ja laiminlyönnistä heikentävät nuorten sidosta yhteiskuntaan, sen sijaan että palvelut vahvistaisivat nuorten osallistumisen ja kuulumisen kokemuksia. Siksi väitän myös, että huolimatta institutionaalisen järjestelmän pyrkimyksistä tukea nuoria yhteiskunnan jäsenyyteen, järjestelmän käytännöt myös estävät heitä saavuttamasta oikeuksiaan ja täysivaltaisina kansalaisina tunnustettua asemaa yhteiskunnassa.

Olen pitkään työskennellyt erilaisissa julkisten palveluiden tehtävissä: kehittänyt ja arvioinut palveluita, ja kohdannut palveluissa asioivia nuoria. Olen halunnut tutkimukseni avulla etsiä myös eväitä nuorten palveluiden kehittämiseen. Tutkimukseni valossa perusta-

va kysymys on, ajattelemmeko edelleen, että palvelut ovat olemassa nuorten hoitamista, vahvistamista ja työllistettävyyden parantamista varten, vai ajattelemmeko, että palveluilla on lisäksi laajempia tehtäviä, jotka liittyvät nuorten oikeuksien toteutumiseen ja nuorten yhteiskuntaan kuulumisen kokemusten vahvistamiseen.

Itsenäistyvien nuorten kansalaisuuden kokemukset edellyttävät, että heidät nähdään yksilöinä, joilla on erilaisia tarpeita, toiveita ja resursseja. Mutta yksilökeskeisten interventioiden ohella palvelujärjestelmässä tulisi nykyistä paremmin kyetä hahmottamaan myös nuorille eriarvoisuuksia ja epävarmuuksia tuottavia yhteiskunnallisia olosuhteita ja rakenteita. Köyhyys ja huono-osaisuus, mutta myös itsenäistyvien nuorten heikko yhteiskunnallinen asema ja vaikuttamismahdollisuuksien puute ovat rakenteellisia ongelmia. Niiden vuoksi kaikkien nuorten ei tosiasiassa ole mahdollista saavuttaa heille asetettuja vaatimuksia kansalaisuudesta.

Tutkimukseni keskeinen johtopäätös on, että itsenäistyvien nuorten oikeuksien toteutuminen ja hyvinvoinnin vahvistaminen sekä sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunnan rakentaminen edellyttävät kansalaisuuden uudelleenmäärittelyä. Kansalaisuuden normien väljentäminen auttaisi tunnistamaan, että yhteiskuntaan osallistuu nuoria monenlaisista lähtökohdista ja monenlaisin eri tavoin. Tämä on paitsi sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen, myös yhteiskunnan resursseihin liittyvä kysymys.

Itsenäistyvien nuorten kansalaisuuden kokemuksissa korostuu perustavanlaatuinen tarve tulla tunnustetuiksi toimijoina, joilla on mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa, ja joilla on oikeus kuulua yhteiskuntaan sen arvokkaina ja arvostettuina jäseninä. Tämä nuorten viesti tulisi kuulla paremmin sekä nuorten palveluissa että laajasti yhteiskunnassa. Yhä useamman tukea hakevan nuoren

tulisi voida kokea samoin kuin lyhytelokuvan nuoret toivoivat: että he eivät ole ongelmia, joita pyritään ratkomaan, vaan että tuen hakeminen voi tuntua myös tosi turvalliselta.

Viitteet

- 1 Minidokumenttielokuva on katsottavissa osoitteessa <https://www.youtube.com/watch?v=jXSfpEHjV50&t=4s>

Lähteet

- France, Alan (2007) *Understanding Youth in Late Modernity*. Maidenhead: Open University Press.
- Kallio, Kirsi Pauliina (2019) Elettyä kansalaisuutta jäljittämässä: Kansalaisuuden ulottuvuudet Nuorisobarometrissa. Teoksessa Elina Pekkarinen & Sami Myllyniemi (toim.) *Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla: Nuorisobarometri 2018*. Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja nro 140, 167–182. https://tietoaunuorista.fi/wp-content/uploads/2019/03/NB_2018_web.pdf (Viitattu 8.12.2023.)
- Kelly, Peter (2001) Youth at Risk: Processes of Individualisation and Responsibilisation in the Risk Society. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 22 (1), 22–33.
- Lister, Ruth (2007) Inclusive Citizenship: Realizing the Potential. *Citizenship Studies* 11 (1), 49–61. DOI: 10.1080/13621020601099856
- Scott, James C. (1985) *Weapons of the weak: Everyday forms of peasant resistance*. Yale University Press.
- Suikkanen, Asko & Viinamäki, Leena (1999) Life paths and labour market citizenship. Teoksessa Jens Christiansen & Pertti Koistinen & Anne Kovalainen (toim.) *Working Europe. Reshaping European employment systems*. Aldershot: Ashgate, 189–209.
- Peltola, Marja & Moisio, Jenni (2017) *Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä. Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon*. Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja nro 112. <https://doi.org/10.57049/nts.300>